

Xác định vai trò của gia đình, nhà trường và xã hội trong giáo dục đạo đức cho học sinh

Phan Thị Hương*, Nguyễn Huy Tuyền**

* ThS. Ban Tuyên giáo Tỉnh ủy Quảng Trị

** TS. Trường Cao đẳng Sư phạm Quảng Trị

Received: 13/2/2023; Accepted: 16/2/2023; Published: 9/3/2023

Abstract: Moral education needs to ensure the unity of three elements: family, school and society. The task of moral education for pupil of schools is now facing difficulties. This article clearly analyzes the role of the family, school and social elements in the current situation. From there, propose plans and ways to combine these elements in moral education for pupil.

The article is a synthesis of the author's observations in professional activities combined with analysis and generalization of theoretical bases. The content of the article can help educators and parents use it to educate the young generation about morality.

Keywords: Family, school, society; Moral education; Pupil.

1. Đặt vấn đề

Đạo đức là nền tảng chi phối mối quan hệ giữa con người với con người, giữa con người và thế giới xung quanh. Mục đích và vai trò của đạo đức là giữ gìn bản thân mỗi người đúng tư cách là một con người, giữ gìn phẩm giá con người và những điều kiện để sống một cuộc sống tốt. Đối với HS, thế hệ trẻ của đất nước, vai trò của nền tảng đạo đức còn nhằm để bảo vệ và nuôi dưỡng sự tồn tại của xã hội, của chính họ và những người xung quanh. Chúng ta đều mong muốn con em mình được nuôi dưỡng, học tập và rèn luyện trong những môi trường tích cực, trong đó, trẻ được phát triển hài hòa về nhân cách – vừa phát huy được những khả năng trí tuệ, vừa được nuôi dưỡng, vừa bồi đắp những giá trị đạo đức tiến bộ. Giáo dục phẩm chất đạo đức cho thế hệ trẻ không thể tách rời 3 yếu tố gia đình, nhà trường và xã hội. Nhận định, đánh giá đúng về vai trò của những yếu tố này là điều kiện để thực hiện tốt việc giáo dục đạo đức cho HS.

2. Nội dung nghiên cứu

2.1. Vai trò của gia đình đối với việc giáo dục đạo đức cho HS

Gia đình là môi trường đầu tiên, trường học đầu tiên, xã hội đầu tiên và mãi mãi ảnh hưởng đến đời sống đạo đức của con người. Bản chất của đạo đức chính là giá trị. Mặt chủ quan của đạo đức là những chuẩn mực, chuẩn mực có thể thay đổi. “Mặt khách quan, không phụ thuộc vào ý thức cá nhân nào trong cộng đồng (nguyên lý). Đó là phương thức hành xử, cách giải quyết những vấn đề trực tiếp liên quan đến

cái Thiện và cái Ác theo đường lối nhất định.”[3] Thiện là gốc rễ của đạo đức. Tính thiện – gốc rễ của đạo đức, được bắt đầu hình thành từ gia đình. Hành vi đạo đức của mỗi con người cũng xuất hiện, hình thành, phát triển cùng với thế hệ trẻ từ gia đình. Bởi lẽ, “gia đình là một cộng đồng người sống chung và gắn bó với nhau bởi các mối quan hệ tình cảm, quan hệ hôn nhân, quan hệ huyết thống, quan hệ nuôi dưỡng và/hoặc quan hệ giáo dục”[6]. Ngay từ khi ra đời, đứa trẻ đã được tiếp cận với các mối quan hệ, cách cư xử văn hóa rất tình người. Cha, mẹ, người thân luôn dành cho đứa trẻ sự yêu thương. Cha mẹ là những người thầy đầu tiên, không tiếc công sức, thời gian để giáo dục con, họ không chỉ dạy con vì trách nhiệm, mà cao hơn đó là vì nhu cầu, vì niềm vui, niềm hạnh phúc. Họ dạy cho đứa trẻ lời ăn, tiếng nói, cách tạo lập các mối quan hệ người – người bằng cách thiết lập mối quan hệ từ người thân trong gia đình. Vì vậy, mỗi quan hệ này tràn đầy sự nhân ái, lương thiện, yêu thương.

Hằng ngày, trong gia đình, những đứa trẻ tiếp nhận một cách ý thức hoặc vô thức những hành vi, cách cư xử của những người trong gia đình, chịu ảnh hưởng sâu sắc về điều đó. Trong cuộc sống gia đình, những con người sống chung cùng nhau, tiếp xúc hằng ngày, nên các mối quan hệ được lặp đi lặp lại, thể hiện các cách thức hình thành nên các hành vi đạo đức. Giáo dục gia đình giúp trẻ tiếp cận, làm quen và lĩnh hội được một thế giới văn hóa hiện thực. Những chuẩn mực của nền văn hóa xã hội được đứa trẻ tiếp nhận thông qua giáo dục gia đình.

2.2. Vai trò của nhà trường đối với việc giáo dục đạo đức cho HS

Nhà trường là một thiết chế xã hội chuyên biệt thực hiện chức năng cơ bản là tái sản xuất sức lao động, phát triển nhân cách con người theo hướng duy trì, phát triển xã hội. Với vai trò và chức năng của mình, nhà trường đóng vai trò chủ đạo trong các thành tố tham gia vào quá trình giáo dục đạo đức cho thế hệ trẻ.

Bởi lẽ, “nhà trường đã có định hướng về phẩm chất đạo đức cần giáo dục cho thế hệ trẻ”[4]. Đó chính là mục tiêu giáo dục đạo đức đã được vạch ra. Giáo dục đạo đức trong nhà trường có sự thống nhất về mục đích, mục tiêu cụ thể, được thực hiện bởi đội ngũ các nhà sư phạm, tiến hành theo kế hoạch, chương trình, nội dung, phương pháp nhằm tạo mọi điều kiện thuận lợi cho sự phát triển đạo đức của con người. Thông qua giáo dục nhà trường, những chuẩn mực đạo đức được tinh lọc, lựa chọn và xây dựng thành hệ thống (qua cấu trúc cốt lõi của các môn học, các hoạt động giáo dục). Nhà trường xác định những chuẩn mực giáo dục đạo đức cốt lõi, những chuẩn mực có thể thay đổi tùy thuộc vào điều kiện xã hội.

Với những mục tiêu đó, nhà trường tác động đến HS (thế hệ trẻ) một cách hiệu quả nhất, vì nó dựa trên các thành tựu của nghiên cứu khoa học, các quy luật nhận thức, quy luật tâm lý xã hội... Trong giáo dục đạo đức ở nhà trường, các nhà giáo dục thực hiện song hành cả về nghiên cứu và ứng dụng mặt lý thuyết, mặt hành vi, và phương pháp giáo dục.

Nhà trường đóng vai trò chủ đạo đối với việc phối hợp với các yếu tố gia đình và xã hội trong việc giáo dục đạo đức cho HS. Tuy nhiên, đạo đức là một yếu tố có đặc trưng, nó đòi hỏi phải được hình thành, trải nghiệm. “Bạn không thể mơ để có một tính cách bạn muốn; bạn phải tự rèn mình như một thanh sắt chịu rèn thành cái búa thì bạn mới có được tính cách đó” [2]. Giáo dục đạo đức hơn bất cứ nhiệm vụ giáo dục nào khác, đòi hỏi con người tỉnh tự giác, ý chí bền bỉ, bản lĩnh tự giáo dục và niềm tin mãnh liệt vào cái Thiện, cái Tốt. Nhà trường giúp thế hệ trẻ nhận thức rõ được điều đó. Như vậy, nhà trường thực hiện việc giáo dục đạo đức có hệ thống, các nội dung được lựa chọn, chắt lọc tinh hoa, khoa học từ nội dung, phương pháp, cách thức, được thực hiện bởi một lực lượng các nhà sư phạm có trình độ, được đào tạo bài bản nên không một tổ chức, lực lượng nào có thể thay thế được.

2.3. Vai trò của môi trường xã hội đối với giáo dục đạo đức cho HS

Môi trường xã hội là nơi trẻ được trải nghiệm tất cả những mối quan hệ tồn tại trong xã hội mà không một môi trường nào đầy đủ hơn. Ở đây, trẻ thực sự là những cá nhân độc lập, thể hiện ra những hành vi, cách ứng xử, thái độ đối với người khác. Môi trường xã hội là nơi đánh giá chân thực nhất những kết quả giáo dục đạo đức mà trẻ học được, đồng thời, thông qua môi trường xã hội, trẻ học được một cách tự phát, tự giác những phẩm chất, chuẩn mực, hành vi mà nhà trường chưa thể cập nhật hoặc chưa kịp cho trẻ trải nghiệm.

Bằng chức năng quản lý nhà nước, chính quyền không chỉ huy động, khuyến khích mà còn tổ chức điều hành sự phối hợp hoạt động của các lực lượng xã hội tham gia cho công tác giáo dục đạo đức cho HS trong nhà trường. Các cấp chính quyền giúp nhà trường tổ chức các hoạt động giáo dục đạo đức góp phần xây dựng môi trường giáo dục lành mạnh, an toàn, ngăn chặn những hoạt động có ảnh hưởng xấu đến thanh niên, thiếu niên và nhi đồng; tạo điều kiện để người học được vui chơi, hoạt động văn hoá, thể dục, thể thao lành mạnh; hỗ trợ về tài lực, vật lực cho sự nghiệp phát triển giáo dục theo khả năng của mình; đồng thời động viên toàn dân chăm lo cho sự nghiệp giáo dục đạo đức trong nhà trường.

Giáo dục chịu sự chi phối của môi trường xã hội. Sự tham gia của cộng đồng vào việc xây dựng môi trường văn hoá, môi trường giáo dục rất đa dạng, phong phú. Mọi thành viên trong cộng đồng đều có thể tham gia được. Sự gương mẫu của từng người, mối quan hệ giữa mọi người với nhau từ gia đình tới cộng đồng, nhất là các phong trào văn hoá, phong trào xã hội như: xây dựng các đơn vị văn hóa, đền ơn đáp nghĩa, bảo vệ môi trường, phòng chống tệ nạn xã hội, xây dựng quy chế dân chủ ở cơ sở, xây dựng hương ước... đều có ảnh hưởng đến sự phát triển đạo đức của mỗi HS. Bên cạnh việc tạo ra môi trường lành mạnh, thuận lợi, ảnh hưởng tốt đến giáo dục đạo đức, cộng đồng còn mở rộng không gian và thời gian cho các hoạt động giáo dục đạo đức của nhà trường, phá bỏ khuôn khổ giáo dục bó hẹp. Cộng đồng còn là lực lượng tham gia quản lý, giám sát các hoạt động giáo dục đạo đức của nhà trường, quản lý HS ngoài giờ học có hiệu quả. Sự tham gia của cộng đồng vào quá trình giáo dục của nhà trường tạo cơ hội cho việc giáo dục đạo đức của nhà trường gắn với thực tế cuộc sống, giúp HS có thể tiếp cận với sự đa dạng của đời sống cộng đồng và xã hội, gắn hành vi của các em phù hợp với các hoạt động và phát triển cộng đồng. Gắn nhà trường với thực tiễn cuộc sống.

2.4. Phối hợp giữa gia đình, nhà trường, xã hội trong giáo dục đạo đức cho HS

2.4.1. Xây dựng nhà trường là một môi trường đạo đức, cởi mở và thân thiện

Môi trường nhà trường có ảnh hưởng rất lớn đến nhận thức, tình cảm và hành vi của HS cũng như ảnh hưởng đến hiệu quả và chất lượng giáo dục đạo đức. Môi trường đó biểu hiện bởi tính nhân văn, mẫu mực và hài hòa trong quan hệ với đồng nghiệp, thầy - trò và với các bên liên quan; Tính hợp tác, sẻ chia và sự hỗ trợ trong công việc; Sự thân thiện, gắn bó giữa các thành viên trong nhà trường.

Trong môi trường đó, bên cạnh thực hiện tốt hoạt động dạy học các môn khoa học, các nhà trường cần tiếp tục tăng cường các hoạt động giáo dục tạo cơ hội cho HS có cơ hội trải nghiệm toàn diện cả về tri thức, kỹ năng lẫn cảm xúc tâm lý xã hội; tăng cường hỗ trợ tâm lý học đường. Từ đó phát hiện đề động, viên khích lệ hoặc điều chỉnh, hỗ trợ kịp thời những sai lệch về chuẩn mực đạo đức hoặc kỹ năng sống, cách ứng xử xã hội của HS. Môi trường nhà trường được dựa trên nền tảng của các giá trị như: tin tưởng, cởi mở, tôn trọng, đồng cảm, hợp tác, sẻ chia, không bạo lực, không áp đặt sẽ giúp mỗi cá nhân có cơ hội phát huy tối đa tiềm năng của mình.

2.4.2. Phát triển mối quan hệ giữa nhà trường với các tổ chức xã hội

Phát triển mối quan hệ với chính quyền các cấp ở địa phương

- Huy động mọi lực lượng và nguồn lực của cộng đồng chăm lo cho sự nghiệp giáo dục đạo đức, góp phần xây dựng môi trường giáo dục lành mạnh, an toàn, ngăn chặn những hoạt động có ảnh hưởng xấu đến HS; tạo điều kiện để HS được vui chơi, hoạt động văn hoá, thể dục, thể thao lành mạnh phù hợp với lứa tuổi.[1]

- Nhằm phát triển mối quan hệ với chính quyền các cấp ở địa phương, nhà trường cần thực hiện tốt các hoạt động.

Xây dựng kế hoạch phối hợp hoạt động với các tổ chức xã hội: Nhà trường giữ vai trò chủ động tạo ra sự phối hợp giữa các ban ngành, tổ chức đoàn thể xã hội. Sự phối hợp này mang tính thống nhất cùng làm cùng chịu trách nhiệm. Duy trì sự phối hợp này giúp các ban ngành đoàn thể, các lực lượng cộng đồng hiểu nhau hơn nắm được thực trạng khó khăn, cùng chia sẻ và tìm biện pháp tháo gỡ.

2.4.3. Quan hệ phối hợp và trách nhiệm giải trình của nhà trường với cha mẹ HS

Quan hệ phối hợp của nhà trường với cha mẹ HS

Thống nhất quan điểm, nội dung, phương pháp giáo dục giữa nhà trường, gia đình và xã hội; Phối hợp trong giúp trẻ rèn luyện và chủ động tham gia các hoạt động xã hội; rèn luyện những hành vi đạo đức cho HS; Tăng cường giáo dục cho HS ý thức, thái độ chủ động, nghiêm túc trong cuộc sống hàng ngày; Phối hợp để tổ chức cho HS quan tâm đến những bạn có hoàn cảnh khó khăn...; Phản hồi thường xuyên về những thành công, hạn chế, điểm mạnh, điểm yếu của HS; Hướng dẫn, tư vấn cho cha mẹ cách để trò chuyện và giáo dục con.

Trách nhiệm giải trình của nhà trường với cha mẹ HS: Nhà trường cần luôn chủ động giải trình các quyết định giáo dục của mình; Chịu trách nhiệm về những quyết định, hành động ấy; Báo cáo, thông tin một cách đầy đủ, kịp thời, minh bạch các vấn đề liên quan; Giải thích cho hậu quả, hành vi.

3. Kết luận

Đạo đức là nền tảng của mối quan hệ con người với con người, giữa con người và thế giới xung quanh. Trong việc giáo dục đạo đức cho thế hệ trẻ, ba yếu tố nhà trường, gia đình, xã hội có những thế mạnh riêng, chức năng riêng, hạn chế riêng không thể thay thế nhau. Tuy nhiên, chúng đều có mục đích chung, đó là mong muốn thế hệ trẻ trở thành những con người có phẩm giá để xây dựng một xã hội tốt đẹp trong tương lai. Giáo dục đạo đức cho HS cần đảm bảo sự phối hợp của cả 3 yếu tố này, trong đó, gia đình là môi trường đầu tiên, trường học đầu tiên, xã hội đầu tiên và mãi mãi ảnh hưởng đến đời sống đạo đức của con người; Nhà trường đóng vai trò chủ đạo trong các thành tố tham gia vào quá trình giáo dục đạo đức; Môi trường xã hội là nơi đánh giá chân thực nhất những kết quả giáo dục đạo đức mà trẻ có được.

Tài liệu tham khảo

- [1]. Bộ Giáo dục và Đào tạo (2011), Số 12/2011/TT-BGDĐT, Thông tư ban hành điều lệ trường trung học cơ sở, trường trung học phổ thông và trường phổ thông có nhiều cấp học, Hà Nội.
- [2]. Bruno Ćurko, *Ethics and Value Education, at Ljubljana (23-27/3/2015)*, Ethika project, 2015.
- [3]. Đặng Thành Hưng (2012), *Quan niệm đạo đức và giáo dục đạo đức trong nhà trường hiện đại*, Tạp chí Khoa học giáo dục, số 84, Hà Nội.
- [4]. Trần Thị Tuyết Oanh (2006), *Giáo trình giáo dục học*, Nhà xuất bản Đại học Sư phạm, Hà Nội.
- [5]. Đinh Văn Vang (2008), *Giáo dục học Mầm non*, Nhà xuất bản Giáo dục, Hà Nội.
- [6]. Website: https://vi.wikipedia.org/wiki/Gia_%C4%91%C3%ACnh